

Sirkka Sivula  
Kaarina Tuokko  
Ida Hakanen  
Anni Ritari

14.2.2023

**Viite** Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 191/2022 vp) ja perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 100/2022 vp

## Vastine sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

### Yleistä

Sosiaali- ja terveysministeriö arvioi tässä vastineessa vammaispalvelulaista ja siihen liittyvistä laeista annetun hallituksen esityksen (HE 191/2022 vp) muutostarpeita perustuslakivaliokunnan lausunnon (PeVL 100/2022 vp) perusteella. Lisäksi ministeriö arvioi vastineessa joitakin sosiaali- ja terveysvaliokunnan käsittelyn aikana esille nousseita muutosehdotuksia.

## Perustuslakivaliokunnan lausunto

Perustuslakivaliokunta esittää lausunnossaan, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä, 1. lakiehdotus kuitenkin vain, jos valiokunnan hengityslaitteen varassa elävän henkilön määritelmästä tekemä valtiosääntöoikeudellinen huomautus otetaan asianmukaisesti huomioon.

## Sosiaali- ja terveysministeriön vastine

### 1. Palveluiden toteuttaminen

**Perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan** subjektiivisia oikeuksia koskevien säännösten kirjoitustapaa on täsmennetty ja selkeytetty valiokunnan aikaisemmassa lausunnossa edellytetyllä tavalla (5).

**Perustuslakivaliokunta painottaa** kuitenkin, että ehdotettua sääntelyä tulee vielä tarkastella siltä kannalta, ettei sääntely aiheuta vammaisten henkilöiden tai heidän tarvitsemiensa palveluiden (esim. pistekirjoituksen opetus) jäämistä sääntelyn ulkopuolelle (6).

**Sosiaali- ja terveysministeriö** ehdottaa, että valmennusta koskevan 7 §:n 3 momentin 1 kohta muutettaisiin siten, että sana kognitiivinen (taito) korvattaisiin sanalla tiedollinen (taito). Muutos palauttaisi termin samaksi kuin hallituksen esityksessä oli.

Perustelut muutosehdotukselle

Ehdotetun muutoksen tarkoituksena olisi varmistaa, että pistekirjoitus sopisi säännöksen sisällön kuvaukseen paremmin. Tiedollisilla taidoilla tarkoitettaisiin myös näkövammaisten henkilöiden luku- ja kirjoitustaidon mahdollistavan pistekirjoituksen opetusta silloin, kun sitä ei olisi mahdollista

saada lääkinnällisenä kuntoutuksena. Pistekirjoituksen opetus sisältää ohjaussuunnitelman, opetuksen toteuttamisen sekä tarvittavan materiaalin ja apuvälineiden hankkimisen.

**Sosiaali- ja terveysministeriö** esittää lisäksi, että lapsen asumisen tukea koskeva 19 §:n 5 momentti muutetaan siten, että sen kirjoitusasusta ilmenee selvästi lapsen oikeus kehityksen kannalta tärkeisiin ihmissuhteisiin sekä lapsuudenkodissa että kodin ulkopuolella asuessaan.

Pykälä

*Lapsella on oikeus hänen kehityksensä kannalta tärkeisiin, jatkuviin ja turvallisiin ihmissuhteisiin. Lapsen asumisen tuki on järjestettävä niin, että sillä tuetaan lapsen ihmissuhteita. Lapsen asuessa kodin ulkopuolella on kiinnitettävä erityistä huomiota ihmissuhteiden jatkuvuuteen ja lapsen oikeuteen pitää yhteyttä hänelle läheisiin henkilöihin.*

Perustelut

Pykälän 5 momentin muutoksen tarkoituksena olisi turvata lapsen oikeus luoda ja ylläpitää ihmissuhteita. Tämä tarkoittaisi käytännössä esimerkiksi lapsen ja hänelle tärkeiden henkilöiden vuorovaikutuksen ja yhteisen tekemisen tukemista. Lapsen asuessa kodin ulkopuolella asumisjärjestelyiden tulisi olla sellaiset, että lapsi pystyy pitämään yhteyttä läheisiinsä ja käymään mahdollisuuksien mukaan lapsuudenkodissa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi lapsen tukemista yhteydenpidossa teknisin laittein sekä lapsen asuinpaikan mahdollisimman lyhyttä etäisyyttä lapsuudenkotiin ja hyviä kulkuyhteyksiä sinne.

**Perustuslakivaliokunta** pitää valitettavana, ettei mietintöluonnoksen perusteluista saa juurikaan tulkinta-apua esimerkiksi säännösehdotuksissa käytettyjen käsitteiden käyttö- ja merkitysyhteyksiin sekä yleisemmin säännösehdotusten sisältöön (5).

**Sosiaali- ja terveysministeriö** esittää perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella täydennyksiä joidenkin uusien tai keskeisten palveluita koskevien pykälien perusteluihin. Ministeriö toteaa, että myös hallituksen esityksen perustelutekstejä voi soveltuvien osin hyödyntää soveltamisen tukena.

Täydennysehdotukset (merkitty punaisella värillä)

## 7 § Valmennus

Sosiaalihuoltolain 38 §:ssä säädetään palveluiden järjestämisestä palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti. Lain mukaan tuen tarpeen ollessa luonteeltaan tilapäistä, on oikea-aikaisilla ja riittäväillä tilapäisillä palveluilla pyrittävä ehkäisemään pidempiaikaisen tuen tarvetta. Kun tuen tarve on jatkuvaa tai toistuvaa, palveluita on järjestettävä siten, että tavoitteena on asiakkaan itsenäinen selviytyminen ja tuen tarpeen päättymisen asiakkaan kanssa tavoitteeksi asetetun määräjän jälkeen.

Ehdotetun vammaispalvelulain tarkoituksena on tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Lain tarkoituksena olisi tukea vammaisia ihmisiä siten, että he saavat omat voimavaransa, kykynsä, taitonsa ja tietonsa parhaalla mahdollisella tavalla käyttöön. Itsenäinen elämä voi tarkoittaa elämää, jossa henkilö tekee asioita omatoimisesti itse ilman ulkopuolista apua, tukea tai ohjausta, mutta myös elämää, jossa henkilö toimii avustettuna tai tuetuna palveluiden avulla.

Valmennus käsitteenä sisältää tavoitteellisuuden. Valmennus olisi määräaikainen ja tavoitteellinen palvelu, jossa tarkoituksena on, että vammainen henkilö saisi omat voimavaransa, kykynsä, taitonsa ja tietonsa parhaalla mahdollisella tavalla käyttöön. Valmennuksen avulla vammaista henkilöä tuettaisiin saavuttamaan tavoitteensa säännöksissä tarkemmin kuvatulla tavalla. Valmennuksen avulla voitaisiin tukea esimerkiksi vammaisen henkilön mahdollisuuksia muuttaa uuteen asuntoon tai uudelle paikkakunnalle, opiskella, harrastaa, tehdä päivittäisiä toimia, asua itsenäisesti, ilmaista itseään ja olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Valmennus olisi tavoitteellista tukea, ohjausta ja harjoittelua.

Valmennus vastaisi tuen tarpeeseen, joka ei ole pysyvä tai pitkäaikainen. Henkilöllä voi olla useita erilaisia tuen tarpeita, jotka voivat olla osaksi tilapäisiä tai myös jatkuvia tai toistuvia. Valmennuksella on tarkoitus ehkäistä pidempiaikaista tuen tarvetta ja vammaisen henkilön kanssa tavoitteeksi asetetun määräajan jälkeen oppia toimimaan itsenäisesti. Tarve valmennukselle todettaisiin yhteistyössä vammaisen henkilön kanssa tehtävässä palvelutarpeen arvioinnissa, jossa tunnistettaisiin sellaisia tavoitteita, joiden saavuttamisessa vammainen henkilö tarvitsee tukea. Pysyvään tai pitkäaikaiseen tuen tarpeeseen tulisi vastata muilla palveluilla kuin valmennuksella.

Valmennuksen myöntämisedellytykset ehdotetaan kirjoitettavaksi uudelleen ja siirrettäväksi pykälän 1 momenttiin. Valmennusta myönnetään, jos vammaisella henkilöllä ei ole pykälässä tarkoitettuja itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja tai taidot ovat puutteelliset. Valmennusta on myös oikeus saada, jos taitoja pitää harjoitella käyttämään uudessa toimintaympäristössä. Taidoilla tarkoitetaan myös viittomakielen taitoa ja puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käytön taitoa. Valmennusta saa myös elämän muutostilanteisiin liittyen joko niihin valmistautumiseen tai niissä toimimiseen. **Lääkinnällinen kuntoutus on terveydenhuoltolain perusteella järjestettävä ensisijainen palvelu suhteessa vammaispalveluna järjestettävään valmennukseen. Lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluu esimerkiksi toimintakyvyn parantamiseen ja ylläpitämiseen tähtäävät terapiat sekä apuvälinepalvelut.**

Valmennuksen tarkoituksen määrittelevä lakiehdotuksen 1 momentti ehdotetaan siirrettäväksi 2 momentiksi, johon ehdotetaan lisättäväksi esimerkkiluettelo erilaisista itsenäisessä elämässä tarvittavista taidoista, joihin on oikeus saada valmennusta. **Luettelo ei olisi tyhjentävä, vaan kyseeseen tulisivat myös muut vastaavat tavanomaisesti itsenäisessä elämässä tarvittavat taidot.**

Kommunikaatiolla tarkoitettaisiin taitoa välittää ja vastaanottaa viestejä, ilmaista itseään ja esittää mielipiteitä. Vuorovaikutuksella tarkoitettaisiin vastavuoroista yhdessä kommunikoimista, ajatusten vaihtamista toisten ihmisten kanssa. Puhuttaessa kielellisistä oikeuksista viittomakieltä käyttävä on suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävä henkilö, jonka oma kieli on viittomakieli. Viittomakieliset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Näiden taitojen oppimiseen ja vahvistamiseen järjestettäisiin valmennuksena viittomakielen opetusta tai puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käytön ohjausta. Sosiaalisen vuorovaikutuksen harjoittelua järjestettäisiin myös osana itsenäisessä elämässä tarvittavien taitojen harjoittelua vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaan.

Teknisten laitteiden ja digisovellusten käytön valmennus voisi sisältää ohjausta ja tukea esimerkiksi tietokoneen tai älypuhelimien käyttämiseen sekä näiden laitteiden käytön harjoittelua. Erilaiset tekniset laitteet ja digisovellukset kuuluvat tavanomaiseen elämään.

Ympäristön hahmottaminen ja liikkuminen erilaisissa toimintaympäristöissä voisi sisältää ohjausta, tukea ja harjoittelua toimimiseen vieraassa ympäristössä, esimerkiksi oikean paikan löytämisessä.

Valmennus voisi sisältää myös julkisen joukkoliikenteen käyttämisen opettelua tai harjoittelua. Liik-kumistaidon ohjaus olisi yksi valmennuksen muoto. Valmennus ajan hahmottamiseen voisi olla esi-merkiksi kellonaikojen opettelua tai tukea ajan kulumisen ymmärtämisessä. Valmennus kodinhoi-toon voisi liittyä esimerkiksi ruoan laitton tai siivoamisen harjoitteluun sekä näiden toimien suunnittelemiseen ja toteuttamiseen suunnitelmallisesti. Asiointiin järjestettävä valmennus voisi liit-tyä esimerkiksi kaupassa käymiseen tai viranomaisten kanssa asiointiin. Valmennus rahankäyttöön voisi liittyä rahan arvon hahmottamiseen, omien tulojen ja menojen hahmottamiseen ja rahankäy-tön suunnittelemiseen.

Pykälän 3 momentiksi ehdotetaan valmennuksen sisältöä koskevaa momenttia, jota on tarkennettu käytettyjen käsitteiden osalta. **Vammaispalveluna järjestettävän valmennuksen sisältö olisi jaettu kolmeen osa-alueeseen. Valmennusta järjestettäisiin vammaisen henkilön yksilölliseen tarpeen mukaan, joko yhdelle osa-alueelle tai useammalle.**

**Tiedollisilla taidoilla** tarkoitetaan tiedon vastaanottamiseen, tiedon käsittelemiseen ja muokkaami-seen (ajatteluun ja kieleen) sekä muistiin ja ongelmanratkaisuun liittyviä toimintoja. Puhetta tuke-valla ja korvaavalla kommunikoinnilla tarkoitetaan viestintää, jossa käytetään esimerkiksi kuvia tai tukiviittomia. Lisäksi momentissa on kuvattu tarkemmin elämän muutostilanteita, joissa valmen-nusta on oikeus saada. **Valmennus voisi liittyä vammaisen henkilön toimintakyvyn muuttumiseen, esimerkiksi tilanteeseen, jossa henkilö on juuri vammautunut ja hän tarvitsee valmennusta toimiak-seen arjessaan muuttuneen toimintakyvyn kanssa. Muutos voisi tapahtua myös toimintaympäris-tössä tai perhetilanteessa. Lisäksi kyseeseen tulisi muu vastaava elämän muutostilanne. Tilanne voisi olla esimerkiksi päiväkodin, koulun tai opiskelun aloittaminen tai lopettaminen tai muutto uu-teen kotiin. Tarkoitus olisi tukea vammaista henkilöä, jotta hän pystyisi valmistautumaan tulevaan muutokseen tai toimimaan muuttuneessa tilanteessa. Tuki voisi liittyä esimerkiksi muuton tai uuden asunnon sisustamisen suunnittelemiseen ja toteuttamiseen.**

Pykälän 3 ja 4 momentit ehdotetaan siirrettäviksi 4 ja 5 momenteiksi. Pykälän 4 momenttia on tar-kennettu käytettyjen käsitteiden ja myöntämisedellytyksen osalta. Subjektiivinen oikeus koskee momentissa tarkemmin määriteltyjä tilanteita, joissa perheelle ja muille läheisille henkilöille järjes-tettävä valmennus olisi tarpeen vammaisen henkilön valmennukselle asetettujen tavoitteiden toteu-tumiseksi. Pykälän 5 momenttiin ei ehdoteta sisällöllisiä muutoksia, mutta sitä tarkennettaisiin vas-taamaan 4 momentissa käytettyjä sanamuotoja.

## **12 § Erityinen osallisuuden tuki**

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi rakenteeltaan ja sisällöltään.

Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi palvelun myöntämisedellytyksistä. Vammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus saada erityistä osallisuuden tukea. Palvelun myöntämisen edel-lytyksenä on, että ilman palvelua vammaisen henkilö ei pääse vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa tai osallistumaan vapaa-ajan toimintaan eikä pääse osalliseksi näissä tilanteissa. Palvelulla on tarkoitus turvata vammaisen henkilön oikeus olla aktiivinen toimija. Osallisuus tarkoittaa toimi-juutta omassa elämässä, kuten päätöksenteossa ja sosiaalisesti merkityksellisissä vuorovaikutus-suhteissa. Yksilötasolla osallisuus ilmenee henkilön omana kokemuksena ja yhteisössä jäsenten keskinäisenä arvostuksena, luottamuksena sekä mahdollisuutena vaikuttaa yhteisössä. Yhteiskun-nan tasolla osallisuus tarkoittaa mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumista sekä ihmisten keski-näistä vastavuoroisuutta. Osallistuminen tarkoittaa esimerkiksi tapahtumassa mukana olemista, mutta ei välttämättä aktiivisen toimijan roolia.

Vuorovaikutus on vastavuoroista yhdessä kommunikoimista, viestien vastaanottamista ja välittämistä ja ajatusten vaihtamista toisten ihmisten kanssa. Tarkoitus on, että vammainen henkilö pystyisi palvelun avulla pääsemään vuorovaikutukseen esimerkiksi läheistensä kanssa. Palvelulla voidaan auttaa vammaista henkilöä myös luomaan laajemmin ihmissuhteita ja syventämään suhteita hänelle läheisiin ihmisiin. Tuki voi esimerkiksi olla yhteisen vuorovaikutuksen tukemista silloin, kun vammaisen henkilön kommunikointikeinot ovat vähäiset tai hän tarvitsee tukea kommunikointi- tai yhteydenpitovälineiden käyttämisessä. Erityinen osallisuuden tuki voisi olla myös yhteisen merkityksellisen tekemisen tukemista vammaiselle henkilölle läheisten ihmisten kanssa. Vapaa-ajan toiminta voisi tarkoittaa esimerkiksi harrastamista, tapahtumissa käymistä tai muuta vastaavaa tekemistä. Olennaista palvelussa on, että osallistumisen lisäksi tuetaan vammaisen henkilön aktiivista osallisuutta ja toimijuutta näissä tilanteissa.

Tukea antava henkilö toimisi vammaisen henkilön aktiivisen osallisuuden mahdollistajana. Tarkoitus on, että tukea antava henkilö löytäisi keinoja sopeuttaa ja mukauttaa ympäristöä, toimintaa tai tekemistä sopivaksi vammaiselle henkilölle niin, että hän pystyy osallistumaan esimerkiksi harrastustilanteissa aktiivisesti. Kyse voi olla esimerkiksi keinoista, joilla henkilölle mieluisaa tekemistä tuodaan hänelle sopivaan paikkaan. Vuorovaikutustilanteissa tukea antava henkilö voisi varmistaa, että vammainen henkilö saa ilmaistua itseään ja toiveitaan esimerkiksi siitä, mitä hän haluaa tehdä ja mistä hän pitää.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan määriteltäväksi erityisen osallisuuden tuen tarkoitus. Palvelun tarkoitus on turvata vammaisen henkilön oikeus osallistua ja päästä osalliseksi sosiaalisen vuorovaikutuksen tilanteissa ja vapaa-ajan toiminnassa myös silloin, kun hän ei kykene itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtoaan avun sisällöstä tai kun henkilökohtainen apu ei ole hänelle sopiva palvelu. Tarkennuksella selvennetään palvelun suhdetta henkilökohtaiseen apuun, jonka myöntämisen edellytyksenä on, että vammainen henkilö kykenee itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä.

Erityisen osallisuuden tuen tarkoitus on, että myös ne vammaiset henkilöt, joiden osallisuutta ei voida tukea henkilökohtaisella avulla, voivat saada tarvitsemansa osallisuuden tuen. Vammaisen henkilön ei tarvitse ensisijaisesti hakea henkilökohtaista apua, vaan hän voi valita, mitä palvelua hän hakee. Vammainen henkilö ei kuitenkaan saisi samanaikaisesti henkilökohtaista apua ja erityistä osallisuuden tukea. Erityisen osallisuuden tuen saamisen edellytyksenä ei kuitenkaan ole, että vammainen henkilö olisi hakenut ensin henkilökohtaista apua.

Henkilökohtaisen avun myöntämiskynnys on matala. Riittävää on, että vammainen henkilö kykenee itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä itselleen soveltuvaa kommunikointikeinoa käyttäen. Erityinen osallisuuden tuki on tarkoitettu suppealle joukolle vammaisia henkilöitä, joiden osallisuuden toteutuminen ja tukeminen on erityisen haastavaa. Usein kyseessä ovat henkilöt, joilla on kommunikaation ja vuorovaikutuksen ongelmia ja käyttäytymisen haasteita.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan määriteltäväksi palvelun sisältö. Säännös vammaisen henkilön oman tahdon ja toivomusten selvittämisestä ehdotetaan siirrettäväksi lain 13 §:ään.

Erityinen osallisuuden tuki on vammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta edistävä palvelu, joka sisältää tarvittavan ohjauksen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja vammaiselle henkilölle mieluisan vapaa-ajan toiminnan löytämisessä ja toteuttamisessa. Myös tällä muutoksella selkeytetään palvelun suhdetta henkilökohtaiseen apuun. Henkilökohtaisessa avussa lähtökohtana on, että

vammaisen henkilö ohjaa avustajaa, kun taas erityinen osallisuuden tuki sisältää vammaisen henkilön tarvitseman vahvankin ohjauksen toiselta henkilöltä. Erityisen osallisuuden tuen antajan rooli on aktiivisempi kuin henkilökohtaisen avustajan. Edellytyksenä tuen saamiselle ei ole, että vammaisella henkilöllä on valmiiksi osoittaa asioita, joita hän haluaa tehdä. Vammaisen henkilö voi yhdessä tukea antavan henkilön kanssa etsiä ja kokeilla itselleen mielekästä tekemistä.

Tukea antavan henkilön on huolehdittava siitä, että vammaisen henkilön omaa tahtoa ja toivomuksia selvitetään niin tarkkaan kuin se on mahdollista. Tämä huomioon ottaen tukea antava henkilö voisi kuitenkin esimerkiksi ehdottaa kokeiltavaa tekemistä tai päättää kokeiltavasta tekemisestä, jotta vammaisen henkilö saa kokemuksia ja pystyy sen myötä ilmaisemaan tai osoittamaan, mikä on hänelle mieluisaa tekemistä. Tukea antava henkilö voisi myös esimerkiksi hoitaa tekemiseen liittyvät käytännön järjestelyt, kuten lippujen ostamisen tai määränpäähän kulkemisen.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin erityisen osallisuuden tuen vähimmäismääräksi 30 tuntia, ellei henkilö hae tätä pienempää tuntimäärää.

## 16 § Vaativa moniammatillinen tuki

Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi oikeudesta saada vaativaa moniammatillista tukea. Tukea on oikeus saada silloin, kun vähintään yksi vaihtoehtoisista myöntämisedellytyksistä täyttyy. Vaativaa moniammatillista tukea annettaisiin yleensä silloin, kun vammaisen henkilön palvelutarpeisiin ei voida vastata yksittäisillä palveluilla tai toimenpiteillä, vaan tarvitaan useamman eri ammattilaisen tiivistä, usein pitkäkestoista yhteistyötä ja useita erilaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan perusteella vammaisella henkilöllä on oikeus saada palvelua esimerkiksi silloin, jos vammaisen henkilön kommunikointi on hyvin vähäistä ja tarvitaan useiden ammattilaisten yhteistyötä selvittämään, kuinka hänen kanssaan voi olla vuorovaikutuksessa. Vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmän on myös mahdollista selvittää syitä esimerkiksi yllättävälle käytöksen muutokselle. Useat eri ammattilaiset voivat yhdessä miettiä keinoja, miten vammaisen henkilö pystyisi olemaan aktiivisesti osallisena erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja tekemään itse aloitteita kontaktin saamiseksi. Edellytyksenä ei ole tilanteen kriisiytyminen, vaan pareminkin syrjäytymisvaarassa olevan vammaisen henkilön saaminen mukaan yhteiseen tekemiseen.

Pykälän 1 momentin 2 kohdassa kuvatuissa tilanteissa tarvitaan vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmän tiivistä yhteistyötä vammaisen henkilön läheisten ja lähityöntekijöiden kanssa, jotta asiantuntijaryhmä voi auttaa vammaista ihmistä ja lähityöntekijöitä ratkaisemaan tilanteet turvallisesti. Sen jälkeen on mahdollista alkaa työskennellä haastavien tilanteiden välttämiseksi, jolloin vammaisen henkilö pystyy toimimaan yhdessä muiden kanssa turvallisesti ja hänen osallisuutensa toteutuu paremmin. Vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä voi yhdessä auttaa vammaista henkilöä löytämään vaihtoehtoisia turvallisia toimintamalleja. Esimerkiksi rauhoittavan musiikin kuuntelun on todettu auttavan erilaisissa tilanteissa.

Pykälän 1 momentin 3 kohdassa kuvataan tilannetta, jossa vammaiseen henkilöön joudutaan kohdistamaan rajoitustoimenpiteitä, joista pyritään pääsemään eroon. Vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmän tärkeänä tehtävänä hyvinvointialueilla on etsiä keinoja rajoitustoimenpiteiden välttämiseksi ja niiden käytön vähentämiseksi vammaisten ihmisten elämässä. Tiimityön tarkoituksena olisi esimerkiksi ratkaista ongelmia, jotka johtavat käyttäytymiseen, jota joudutaan rajoitustoimenpiteillä hillitsemään.

Pykälän 2 momentissa on tarkoitus korostaa vaativan moniammatillisen tuen luonnetta paljon monenlaista yhteistyötä edellyttävänä usein pitkäjänteisenä tiimityönä. Tarkoitus on tuoda asiantuntemus sinne, missä vammainen henkilö on, jotta **työllä** pystytään parhaiten **antamaan tukea vammaiselle henkilölle hänen** omassa toimintaympäristössään. **Vammaiselle henkilöille tai läheisille henkilöille annettava tuki voi olla vuorovaikutuksen tukea tai käyttäytymisen syiden avaamista taikka vammaisen henkilön tukemista positiiviseen toimintaan.** Momenttiin ehdotetaan siirrettäväksi 17 §:n 1 momentin säännös terveydenhuollon tutkimusten sisällyttämisestä vaativaan moniammatilliseen tukeen.

## 20 § Esteettömän asumisen tuki

Vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada esteettömään asumiseen kohtuullinen tuki. Kohtuullisina kustannuksina pidettäisiin lähtökohtaisesti tehtävän muutostyön tai hankittavan laitteen tai teknisen ratkaisun keskimääräistä markkinahintaa. Korvattavissa muutostöissä noudatettaisiin soveltuvin osin valtion asuntolainoituksessa käytettävää laatutasoa. Kustannusten kohtuullisuutta arvioitaessa otettaisiin huomioon, mikä olisi kulloinkin vammaisen henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden sopiva ja toteuttamiskelpoinen ratkaisu.

Voimassa olevan vammaispalvelulain mukaan hyvinvointialueen on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta hänelle aiheutuvat kohtuulliset kustannukset. Kohtuullisuuden arvioinnissa voisi jatkossakin ohjeellisesti hyödyntää voimassa olevaan lakiin perustuvaa oikeuskäytäntöä.

## 25 § Liikkumisen tuki

Pykälän 2 momentista ehdotetaan poistettavaksi päivätoiminnan matkat, koska päivätoimintaan osallistuvalla vammaisella henkilön päivätoiminnan matkojen maksuttomuudesta säädettäisiin 24 §:n 3 momentissa. Pykälän 3 momenttia tarkennetaan siten, että päätökseen on kirjattava liikkumisen tuen toteuttamistapa, määrä ja alueellinen laajuus.

Kuten nykyisinkin, hyvinvointialueella olisi velvollisuus järjestää kustannuksiltaan kohtuullinen liikkumisen tuki. Kohtuullisuusarviointi tulisi tehdä sekä vammaisen henkilön tuen tarpeen että kustannusten näkökulmasta. Voimassa olevassa vammaispalvelulaissa on myös rajattu subjektiivinen oikeus koskemaan kohtuullisia kuljetuspalveluita, joten voimassa olevaan lakiin perustuvaa oikeuskäytäntöä voisi jatkossakin hyödyntää ohjeellisesti. Liikkumisen tuen laajuuden tai kohtuullisuuden määrittely ei voisi perustua ennalta asetettuihin yleisiin kilometri- tai eurorajoihin, koska liikkumisen tuen kokonaisuus olisi määriteltävä vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaan. Lakiehdotus kuitenkin mahdollistaisi liikkumisen tuen aiempaa monipuolisemman ja joustavamman järjestämisen. Tällöin kohtuullisuuden arvioinnissa olisi mahdollista ottaa huomioon esimerkiksi se, että matkan pituus voisi vaikuttaa myönnettävien matkojen määrään.

## 2. Ikääntymisrajaus

**Perustuslakivaliokunta katsoo**, että sosiaali- ja terveysvaliokunnan ehdotuksessa on otettu asianmukaisesti huomioon perustuslakivaliokunnan lausunnossa esitetty ikääntymisrajausta koskeva valtiosääntöoikeudellinen huomautus (9).

**Sosiaali- ja terveysministeriö katsoo** sosiaali- ja terveysvaliokunnan tavoin, että kyseinen muutos eli ikääntymisrajauksen poistaminen vammaispalvelulakiehdotuksen 2 §:stä vastaa voimassa olevan vammaispalvelulain 4 §:n 1 momentin mukaista tilannetta.

### 3. Hengityslaitetta käyttävien henkilöiden asema

**Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta** on mietintöluonnoksessaan ehdottanut hengityslaitteen varassa elävän henkilön taloudellista asemaa turvaavia, nykytilan säilyttämiseen pyrkiviä säännöksiä. Ehdotuksen mukaan hengityslaitteen varassa elävällä henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jonka elämän ylläpitäminen edellyttää henkitorviavanteen kautta toteutettavaa hengitystukihoitoa.

**Perustuslakivaliokunnan mukaan** sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietintöluonnoksessa ehdotettava sääntely täyttää sinänsä valiokunnan aikaisemmassa lausunnossa asetetut edellytykset (13).

Valiokunta kiinnittää kuitenkin huomiota vammaispalvelulakiin ehdotettuun hengityslaitteen varassa elävän henkilön määritelmään (13).

Perustuslakivaliokunnan saaman selvityksen mukaan henkitorviavanne ei ole ainoa tapa toteuttaa elämän ylläpitämiseksi annettavaa hengitystukihoitoa. Sääntelyä tulee muuttaa niin, että kaikki vertailukelpoisessa asemassa olevat hengityslaitteen varassa elävät henkilöt tulevat sen piiriin. Tämä on edellytyksenä valiokunnan mietintöön sisältyvän 1. lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä (14).

**Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö** ehdottaa, että vammaispalvelulain 29 a §:n 1 momenttia täydennetään siten, että elämää ylläpitävä hengitystukihoito on mahdollista joissain tilanteissa toteuttaa myös muuna kuin henkitorviavanteen kautta laitteen avulla toteutettavana hengitystukihoitona. Lisäksi ministeriö ehdottaa pykälän 3 momenttiin teknisiä korjauksia.

#### **Muutosehdotus vammaispalvelulain 29 a §:ään**

##### **29 a § Taloudellinen tuki hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle**

*Hengityslaitteen varassa elävällä henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jonka elämän ylläpitäminen edellyttää henkitorviavanteen kautta toteutettavaa **taikka muuta pysyvää tai pitkäaikaista ympärivuorokautisesti laitteen avulla toteutettavaa** hengitystukihoitoa.*

*Hengityslaitteen varassa elävällä henkilöllä on oikeus saada taloudellista tukea ylläpitokustannuksiinsa silloin, kun hän ei ole terveydenhuollon laitoshoidossa. Taloudellisenä tukena myönnetään 1 400 euroa kuukaudessa.*

*Jos henkilöllä on oikeus saada yleisestä asumistuesta annetussa laissa (938/2014) **tai** eläkkeensaajan asumistuesta annetussa laissa (571/2007) **tarkoitettua asumistukea taikka** opintotukilaissa (65/1994) tarkoitettua **asumislisää**, hänen on haettava ensisijaisesti **niitä** 2 momentissa tarkoitettuun taloudelliseen tukeen nähden. Tällöin henkilölle myönnettävästä taloudellisesta tuesta vähennetään henkilön saama **asumistuki tai -lisä**. Jos henkilö kuuluu useamman henkilön ruokakuntaan, joka saa yleistä asumistukea, vähennetään henkilölle myönnettävästä taloudellisesta tuesta osuus, joka lasketaan jakamalla ruokakunnalle maksettava yleinen asumistuki ruokakunnan jäsenten määrällä. Lisäksi henkilölle maksettavasta taloudellisesta tuesta voidaan vähentää 50 e kultakin vuorokaudelta, jolloin henkilö on ollut lyhytaikaisessa terveydenhuollon laitoshoidossa, jos henkilölle on maksettu taloudellista tukea myös tältä ajalta.*

*Edellä 2 ja 3 momentissa säädettyjä euromääriä tarkistetaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella joka toinen vuosi kansaneläkeindeksistä annetun lain (456/2001) 2 §:ssä tarkoitetun kansaneläkeindeksin muutoksen mukaisesti. Laskennan perusteena käytetään kansaneläkeindeksin sitä pistelukua, jonka mukaan tarkistusvuoden tammikuussa maksettavina olleiden kansaneläkkeiden suuruus on laskettu. Tarkistusvuosi on se vuosi, jota seuraavan vuoden alusta indeksitarkistus toteutetaan. Indeksien mukainen euromäärä pyöristetään lähimpään 0,1 euroon. Indeksillä tarkistettu euromäärä tulee voimaan tarkistusvuotta seuraavan vuoden alusta.*

## **Perustelut**

Pykälän 1 momentin mukaan hengityslaitteen varassa elävällä henkilöllä tarkoitettaisiin lähtökohtaisesti henkilöä, jonka hengitystiet on turvattu henkitorviavanteella ja sen kautta viedyllä putkella. Joissain tilanteissa hengitystukihoito voitaisiin kuitenkin toteuttaa myös muulla tavalla, mutta hoidon tarpeen tulee silloin olla yhtä välttämätöntä kuin tilanteissa, joissa hoito toteutettaisiin henkitorviavanteen kautta. Molemmissa tilanteissa kyseessä tulee aina olla elämää ylläpitävä hoito, jota ilman henkilö on vaarassa kuolla. Kyseessä ei siten voi olla vain sairauden tai oireiden hoito. Ympäri vuorokautinen hoidon tarve tarkoittaa tilanteita, joissa henkilö on täysin riippuvainen hengityslaitteesta, vaikka hän ei menehdy ollessaan hyvin lyhyen ajan ilman hengityskonetta.

Uudella määritelmällä ei ole tarkoitus laajentaa nykyistä ylläpitokorvaukseen oikeutettujen hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden piiriä, vaan tarkoituksena on turvata se, että kaikki nykyisin ylläpitokorvausta saavat henkilöt voivat saada sen tilalle tulevaa hengityslaitteen varassa eläville henkilöille tarkoitettua taloudellista tukea. Voimassa olevassa asiakasmaksulainsäädännössä tarkoitettua hengityshalvauksuuden saaneella henkilöllä olisi näin sama oikeus maksuttomiin palveluihin ja ylläpitokorvauksen korvaavaan taloudelliseen tukeen kuin uuden määritelmän täyttävällä henkilöllä.

Hengityslaittehoitoon perehtyneen erikoislääkärin tulee tehdä uusien henkilöiden osalta lääketieteellinen arvio ja antaa lausunto siitä, onko kyseessä tämän ehdotetun lain 29 a §:n 1 momentissa tarkoitettu hengityslaitteen varassa elävä henkilö. Tämän jälkeen tehdään päätös taloudellisesta tuesta.

Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan lisäksi tehtävän teknisiä tarkennuksia koskien viittauksia yleisestä asumistuesta annetussa laissa (938/2014) ja eläkkeensaajan asumistuesta annetussa laissa (571/2007) tarkoitettuun asumistukeen sekä opintotukilaissa (65/1994) tarkoitettuun asumislisään. Ilmaisu 'asumisen tuki' korvattaisiin ilmaisuilla 'asumistuki' ja 'asumislisä' niitä koskevan lainsäädännön mukaisesti.

## **Muutosesitykset sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin**

**Sosiaali- ja terveysministeriö** on sosiaali- ja terveysvaliokunnalle 18.1.2023 antamassaan vastineessa ehdottanut asiakasmaksulain terveydenhuollon palveluiden maksuttomuutta koskevan 5 §:n 3 kohdan muuttamista. Ministeriö ehdottaa vielä säännökseen seuraavaa muutosta:

### **5 § Maksuttomat terveyspalvelut**

Terveystenhuollon palveluista ovat maksuttomia:

-----

3) *vammaispalvelulain 29 a §:n 1 momentissa tarkoitettulle hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle annettava hoito, ylläpito terveydenhuollon laitoshoidon aikana sekä hoitoon liittyvät kuljetukset;*

### **Perustelut**

Pykälän 3 kohtaa ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että siihen lisätään viittaus vammaispalvelulain 29 a §:n 1 momentin hengityslaitteen varassa elävän henkilön määritelmään.

**Sosiaali- ja terveysministeriö** toteaa vielä, että hengityslaitteen varassa elävän henkilön hoito ja hoitoon liittyvät kuljetukset säilyisivät säännöksen mukaan maksuttomina. Hengityslaitteen varassa elävän henkilön ei tarvitsisi uudistuksen jälkeenkään maksaa ylläpidostaan ollessaan terveydenhuollon laitoshoidossa. Sen sijaan ylläpito- korvauksen maksamisesta luovuttaisiin kokonaan, koska kotihoidossa olevat hengityslaitteen varassa elävät henkilöt olisivat oikeutettuja saamaan ylläpitokorvausta vastaavaa taloudellista tukea valiokunnan ehdottaman vammaispalvelulain uuden 29 a §:n perusteella. Sairaalassa tai terveyskeskuksen vuodeosastolla olevien henkilöiden ylläpito olisi maksutonta, mutta heillä ei olisi oikeutettu laitoksessa oloajalta hengityslaitteen varassa elävän henkilön taloudelliseen tukeen. He eivät ole tälläkään hetkellä oikeutettuja saamaan ylläpitokorvausta.

### **Siirtymäsäännökset**

**Sosiaali- ja terveysministeriö ehdottaa** asiakasmaksulain siirtymäsäännöksiä tarkennettavaksi siten, että säännökset vastaavat hengityslaitetta käyttävien henkilöiden asemaan muissa säännöksissä esitettyjä muutoksia.

-----

Siirtymäsäännökset kokonaisuudessaan:

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

Tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten perusteella vammaiselle henkilölle määrätty asiakasmaksu ja palvelun maksuttomuus ovat voimassa maksua tai palvelua koskevaan päätökseen merkityn voimassaoloajan tai kunnes vammaisen henkilön päätökset saatetaan vammaispalvelulain tai kehitysvammaisten erityishuollostaan annetun lain mukaisiksi, kuitenkin enintään kolme vuotta tämän lain voimaan tulosta. Asiakasmaksut peritään tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten mukaisesti palveluita koskevien päätösten voimassaoloajan.

Tämän lain voimaan tullessa vireillä ollut asiakasmaksuasia käsitellään loppuun noudattaen tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

*Hengityshalvauspotilaan hoito tulee järjestää tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten perusteella kolme vuotta tämän lain voimaan tulosta, kuitenkin*

*enintään siihen asti, kun hengityshalvauspotilaan palvelut päätetään henkilön omasta pyynnöstä järjestää aiemmin muulla tavalla. Kun hengityshalvauspotilaan hoito järjestetään tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten perusteella, hoito ja ylläpito sekä hoitoon liittyvät kuljetukset ovat maksuttomia, ja ylläpitokorvausta on maksettava samoin perustein kuin tämän lain voimaan tullessa. Tältä ajalta ei ole oikeutta saada vammaispalvelulain 29 a §:ssä tarkoitettua taloudellista tukea.*

### **Perustelut**

Siirtymäsäännöksiä ehdotetaan muutettavaksi siten, että lisättäisiin säännös hoidon järjestämisestä siirtymäaikana. Hoito tulisi järjestää nyt voimassa olevan lainsäädännön perusteella kolme vuotta tämän lain voimaantulosta, ellei henkilö halua siirtyä uuden palvelujärjestelmän piiriin tätä aiemmin. Siirryttäessä vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin ylläpitokorvaus lakkaa, mutta henkilöllä on oikeus saada vammaispalvelulain 29 a §:n mukaista taloudellista tukea.

Siirtymäsäännöksistä ehdotetaan poistettavaksi ylläpitokorvauksen porrastettua poistamista koskevat säännökset.

## **4. Vaikutusten arviointi**

**Perustuslakivaliokunta** kiinnittää huomiota vaikutusten arvioinnin puutteeseen ja toteaa, että puuttuminen vaikeuttaa esimerkiksi sen arviointia, miten mietintöluonnoksessa ehdotetut muutokset turvaavat vammaisten henkilöiden ja eri vammaisten henkilöiden ryhmien oikeuksia yhdenvertaisesti (6).

**Sosiaali- ja terveysministeriö** on sosiaali- ja terveysvaliokunnalle 18.1.2023 antamassaan vastineessa sekä 1.2.2023 antamassaan vastineen täydennyksessä arvioinut eduskuntakäsittelyn aikana mahdollisesti tehtävien muutosten taloudellisia vaikutuksia lähinnä julkiseen talouteen.

Ministeriö täydentää vaikutusten arviointia esitettävien muutosten yhteiskunnallisten vaikutusten osalta erityisesti eri tavoin vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

### **Taloudelliset vaikutukset**

#### **Esitettävien muutosten vaikutukset kotitalouksien asemaan**

##### *Ikääntymisrajoituksen poisto (vammaispalvelulain 2 §)*

Hallituksen esityksessä ehdotetun ikääntymisrajoituksen poistamisen seurauksena nykytila säilyisi muiden palveluiden paitsi henkilökohtaisen avun osalta. Henkilökohtaisessa avussa on ainoana palveluna ollut ikääntymisrajaus, mistä huolimatta henkilökohtaista apua on järjestetty myös iäkkäille henkilöille. Sosiaali- ja terveysministeriön 1.2.2023 toimittamassa vastineen täydennyksessä on arvioitu, että pieni osa yli 75-vuotiaista kotihoidon ja omaishoidon tuen saajista saisi muutoksen seurauksena henkilökohtaista apua lisäpalveluna. Koska vammaispalvelut ovat maksuttomia, tästä palvelun lisäyksestä ei seuraisi kustannusvaikutuksia asiakkaalle.

##### *Aamu- ja iltapäivätoiminnan maksuttomuus (vammaispalvelulain 22 §, lyhytaikainen huolenpito)*

Hallituksen esitystä ehdotetaan muutettavaksi siten, että lyhytaikaisena huolenpitona annettavasta aamu- ja iltapäivätoiminnasta ei voitaisi periä ylläpitomaksua. Käytännössä maksu on nykyäänkin usein saatettu jättää perimättä, koska se on niin pieni suhteessa käsittelyn vaatimaan työpanokseen. Siksi pykälään tehdyllä muutoksella ei ole laajemmassa mittakaavassa vaikutuksia kotitalouksien asemaan.

#### *Päivätoiminta (vammapalvelulain 23 §)*

Päivätoimintaa koskevaa pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada maksuttomat matkat päivätoimintaan, jos matkojen myöntämisedellytykset täyttyvät. Päivätoimintaan osallistuvat vammaiset henkilöt elävät yleensä takuueläkkeen varassa. Heille on käytännössä sen vuoksi nykyäänkin tullut tehdä päätös maksuhojennuksesta. Erityishuoltona toteutetut matkat päivätoimintaan ovat olleet maksuttomia. Siksi pykälään tehdyllä muutoksella ei ole laajemmassa mittakaavassa vaikutuksia kotitalouksien asemaan.

#### *Kodin ulkopuolella järjestettävä lapsen asumisen tuki (asiakasmaksulain 7 d §:n 4 momentti)*

Lapsen kodin ulkopuolella asumisen maksun ylärajan alentaminen 1 860,20 eurosta 500 euroon vaikuttaisi perheiden asemaan siten, etteivät maksut nousisi hyvätuloisillakaan perheillä kohtuuttomiksi.

#### *Hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden asema (vammapalvelulain 29 a §, asiakasmaksulain 5 §)*

Hallituksen esityksessä ehdotettiin hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden saaman ylläpito- korvauksen asteittaista poistamista ja heidän saattamistaan vammaispalveluiden ja muun muassa Kelan asumistuen piiriin. Perustuslakivaliokunnan ensimmäisen lausunnon (PeVL 79/2022) perusteella lakiesitystä ehdotetaan muutettavaksi niin, että hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden perustoimeentulo turvattaisiin säilyttämällä heidän taloudellinen asemansa. Hengityshalvauspotilaiden saama ylläpitokorvaus lakkautettaisiin, mutta tilalle tulisi vastaava taloudellinen tuki. Siten muutoksella ei olisi vaikutusta hengityshalvauspotilaiden taloudelliseen asemaan suhteessa nykytilaan.

#### *Muut muutokset*

Valiokuntakäsittelyn aikana vammaispalveluita koskeviin pykäliin tehtyt sisällölliset tarkennukset tai esimerkiksi erityisen osallisuuden tuen tuntimäärän lisääminen eivät aiheuta kotitalouksille taloudellisia vaikutuksia, koska vammaispalvelut ovat maksuttomia.

#### ***Esitettävien muutosten vaikutukset hyvinvointialueiden asemaan***

Valiokuntakäsittelyn aikana ehdotettujen muutosten taloudellisia vaikutuksia on arvioitu käytettävissä olevien tilastojen ja tietojen perusteella siten, että hyvinvointialueille voidaan osoittaa riittävä rahoitus tehtävien hoitamiseksi. Vaikutuksia on arvioitu samoin kriteerein kuin hallituksen esityksessä, mutta osin käänteisesti muuttuvien säännösten kuten ikääntymisrajoituksen poistamisen johdosta.

#### ***Henkilöstövaikutukset***

Osa valiokuntakäsittelyn aikana tehdyistä pykälämuutoksista (ikäntymisrajoituksen poistaminen ja erityisen osallisuuden tuen tuntimäärän nosto) aiheuttaa lisähenkilöstön tarvetta. Näiden muutos-

ten kustannusvaikutukset koostuvat suurelta osin palveluiden toteuttamiseen tarvittavan henkilöstön palkkakustannuksista. Kyseisten muutosten kustannusvaikutukset muodostavat suuren osan valiokunnan esittämistä muutoksista aiheutuvista kustannusten lisäyksistä.

Lakiehdotuksessa on lisätty vammaisen henkilön osallisuutta asiakasprosessissa sekä laajennettu palveluvalikkoo. Muutokset ohjaavat aiempaa paremmin palveluiden järjestämiseen vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Näin palvelut voivat kohdentua paremmin palvelutarpeen mukaan, jolloin ne ovat vaikuttavampia. Tämä voi lisätä myös henkilöstön työpanoksen vaikuttavuutta ja siten vähentää henkilöstön (lisä)tarvetta. Lisäksi nykytilassa vammaispalveluiden ulkopuolelle jää joukko välinputoajia, jotka eivät ole saaneet tarvitsemiaan palveluita vammaispalvelulain tai kehitysvammalain perusteella. Heidän parempi ja aikaisempi pääsy ns. palveluiden piiriin voi ennaltaehkäistä tai hidastaa heidän palvelutarpeensa kasvua.

### ***Muutosten perus- ja ihmisoikeusvaikutukset***

Perustuslakivaliokunta korosti ensimmäisessä lausunnossaan (PeVL 79 /2022 vp), että ehdotettu sääntely on erityisen perusoikeus- ja ihmisoikeusherkkää. Perustuslakivaliokunta totesi myös, että nyt ehdotetun sääntelyn valtiosääntöoikeudellinen arviointitilanne on osin uusi Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksista antaman yleissopimuksen (SopS 27/2016; vammaisyleissopimus) voimaantulon takia. Perustuslakivaliokunta kannatti sinänsä palveluista sääntämisestä siten, että niihin on subjektiivinen oikeus, mutta edellytti säännösten täsmentämistä ja selkeyttämistä.

Palveluita koskevia säännöksiä on muutettu siten, että niihin on aiempaa selkeämmin kirjoitettu palveluiden myöntämisedellytykset ja sisältö. Tämän arvioidaan parantavan vammaisten henkilöiden sekä päätöksiä tekevien viranhaltijoiden oikeusturvaa. Säännösten perusteella on aiempaa helpommin arvioitavissa, mitä palveluita vammaisella henkilöllä on oikeus saada ja kuinka säännökset toteuttavat perusoikeuksia vammaisten henkilöiden arjessa. Sosiaali- ja terveysministeriö korostaa kuitenkin, että oikeus palveluiden saamiseen muodostuu aina yksilöllisen palvelutarpeen ja vammaisen henkilön kokonaistilanteen arvioinnin perusteella. Säännöksiä tarkennettaessa on otettu huomioon, että liian tiukkaan rajatut myöntämisedellytykset saattaisivat lisätä välinputoamisen riskiä ja vähentää yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin ja palvelusuunnittelun merkitystä.

### ***Erityinen osallisuuden tuki***

Erityinen osallisuuden tuki kohdistuu erityisesti niihin henkilöihin, joilla on haasteita kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa, ja jotka ovat suurimmassa syrjäytymisen vaarassa. Erityisen osallisuuden tuen minimituntimäärän nosto 30 tuntiin siirtymäajan jälkeen edistäisi erityisen osallisuuden tuen saajien yhdenvertaisuutta suhteessa henkilökohtaisen avun saajiin.

### ***Päivätoiminnan muutokset***

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan esittämät joustot päivätoimintaan osallistumisessa lisäisivät vammaisen henkilön osallisuutta ja työllistymisen mahdollisuuksia. Osallistumisen mahdollisuuksia voisivat lisätä myös maksuttomat päivätoiminnan matkat. Esitetyt päivätoiminnan muutokset parantaisivat erityisesti kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden osallistumismahdollisuuksia.

### *Ikääntymisrajauksen poiston vaikutukset*

Ikääntymisrajauksen poisto lisää iäkkäiden henkilöiden yhdenvertaisuutta suhteessa vammaisiin henkilöihin. Vammaispalveluiden välttämättömyyttä ja muiden palveluiden sopivuutta arvioidaan yhdenvertaisin kriteerein.

### *Lapsivaikutukset*

Esitetyt ihmisoikeusvaikutukset koskisivat päivätoimintaa ja ikääntymisrajauksen poistoa lukuun ottamatta myös lapsia. Sen lisäksi erityisesti lapsen asumiseen liittyvät muutosesitykset vahvistaisivat lapsen oikeuksia. Muutoksilla on tarkoitus vahvistaa lapsen edun (Yhdistyneiden kansankuntien yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 60/1991) 3 artikla; lapsen oikeuksien sopimus; LOS) ja osallisuuden (LOS 12 artikla) toteutumista.

Ehdotettu 19 §:n 5 momentti turvaa lapsen oikeutta ylläpitää hänen kehityksensä kannalta tärkeitä, jatkuvia ja turvallisia ihmissuhteita. Kodin ulkopuolella asumista koskeva sääntely edistää lapsen oikeuksien sopimuksen 9 artiklan mukaista lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja yhteyksiä kumpaankin vanhempaan silloin, kun lapsi asuu erossa vanhemmastaan tai vanhemmistaan. Lisäksi sääntely tukee vammaisen lapsen aktiivista ja täysivertaista osallistumista yhteisönsä toimintaan (LOS 23 artikla, vammaisyleissopimus 19 artikla).

Esitykseen lisätty 19 a § lapsen mielipiteen selvittämisestä päätettäessä lapsen asumisen tuesta kodin ulkopuolella toteuttaa lapsen osallisuutta ja oikeutta ilmaista näkemyksensä häntä itseään koskevissa asioissa (PL 6 §:n 3 momentti, LOS 12 artikla, vammaisyleissopimus 7 artikla). Pykälässä esitetty lapsen tukeminen mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa sekä lapsen mahdollisuus käyttää itselleen soveltuvaa kieltä tai kommunikointikeinoa tukee lisäksi vammaisten lasten yhdenvertaista asemaa (PL 6 §, LOS 2 artikla, vammaisyleissopimus 5 artikla) suhteessa muihin lapsiin ja huomioi lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti vammaisen lapsen erityistarpeet, jotta hän voi nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä (LOS 23 artikla).

Esitetty 19 b § lapsen sivistyksellisistä oikeuksista lapsen asuessa kodin ulkopuolella turvaa perustuslain mukaisia sivistyksellisiä oikeuksia (PL 16 §) ja tukee lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti jokaisen lapsen oikeutta saada opetusta (LOS 28 artikla). Esitetty vahvistaa myös vammaisyleissopimuksen (24 artikla) mukaisesti vammaisten henkilöiden oikeutta koulutukseen.

### *Hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden asema*

Hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden palveluita koskeva kokonaisuudistus turvaa hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden yhdenvertaisen aseman suhteessa muihin vammaispalveluiden saajiin. Kun palvelut järjestetään vammaispalvelulain nojalla, tulevat hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden osallisuus ja itsemääräämisoikeus paremmin turvatuiksi. He saavat monipuolisemmin palveluita ja heidän mahdollisuutensa saada palveluita paranevat. Lisäksi palvelutarpeen arviointi- ja asiakassuunnitelmapirosessi sekä sosiaalihuollon palveluista tehtävät kirjalliset perustellut päätökset lisäävät hengityslaittepotilaiden oikeusturvaa.

## **Toimeenpano ja seuranta**

**Perustuslakivaliokunta korostaa** tarvetta seurata tarkoin lainsäädännön vaikutuksia ja tarvittaessa ryhtyä havaittujen ongelmien korjaamiseen (15).

**Sosiaali- ja terveysministeriö** pitää myös tärkeänä lain toimeenpanon ohjausta ja lainsäädännön vaikutusten seurantaa.

### ***Lain toimeenpanoa tukevat toimet***

Esityksessä ehdotettujen lakien toimeenpano kuuluu hyvinvointialueille sekä yksityisten sosiaali-palveluiden tuottajille.

Sosiaali- ja terveysministeriö tuottaa uudistuksen toimeenpanon tueksi tiedotus- ja koulutusaineis-toa ja toteuttaa sekä valtakunnallisia että alueellisia toimeenpanokoulutuksia yhteistyössä muun muassa THL:n, Valviran ja hyvinvointialueiden sekä vammaisjärjestöjen kanssa. Uudistusta kos-keva aineisto kootaan sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivuille.

THL uudistaa ylläpitämänsä sähköisen Vammaispalvelujen käsikirjan. Työ on jo ministeriön toi-meksiannosta vireillä. Käsikirja tukee erityisesti lain toimeenpanoa hyvinvointialueilla ja on suun-nattu ensisijaisesti lakia soveltaville tahoille. Käsikirjaan kootaan lain soveltamiseen liittyvää oi-keuskäytäntöä.

Toimeenpanossa on tärkeää eri sidosryhmien yhteisen näkemyksen muodostaminen säännösten soveltamisesta. Tätä varten järjestetään säännöllisesti työkokouksia valvontaviranomaisten kanssa. Yhteistyö tukee myös toimeenpanon seurantaa.

### ***Lain toimeenpanoa ja seurantaa edistävät useat toimijat***

Vammaispalvelulainsäädännön uudistus liittyy kiinteästi sote-uudistukseen. Hyvinvointialueet ovat avainasemassa siinä, että vammaiset henkilöt saavat jatkossa tarvitsemansa palvelut. Toimivat ra-kenteet ja kaikkien eri tavoin vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta korostava sisältölainsää-däntö tähtäävät molemmat saavutettaviin ja laadukkaisiin yksilöllisten tarpeiden mukaisiin palvelui-hin.

Hyvinvointialueiden toimintaa seurataan monin tavoin. Edellytykset lakiuudistuksen vaikutusten seurantaan ovat parantuneet merkittävästi verrattuna aiempaan kuntapohjaiseen sosiaali- ja ter-veydenhuollon järjestämismalliin. Hyvinvointialue seuraa omaa toimintaansa ja muun ohella sosi-aali- ja terveydenhuollon saatavuutta ja laatua sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä anne-tun lain (sote-järjestämislaki) 29 §:n nojalla. Hyvinvointialue laatii vuosittain selvityksen alueensa sosiaali- ja terveydenhuollon tilasta. Sote-järjestämislain 30 §:n mukaan THL laatii vuosittain sosi-aali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan asiantuntija-arvion valtakunnallisen ja yhteistyö-alueittaisen tarkastelun lisäksi hyvinvointialueittain. Asiantuntija-arviossa tarkastellaan muun ohella sosiaali- ja terveydenhuollon tarpeen, saatavuuden ja laadun toteutunutta ja tulevaa kehitystä. Asi-antuntija-arvion pohjana ovat muun muassa valvontaviranomaisten selvitykset sekä edellä kuvattu hyvinvointialueen oma selvitys.

Sosiaali- ja terveysministeriö neuvottelee erikseen kunkin hyvinvointialueen kanssa vuosittain hy-vinvointialueen järjestämisvastuuseen kuuluvien sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävien toteuttami-sesta. Neuvotteluissa käsitellään muun ohella sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen yhdenvertai-suutta, tarpeenmukaisuutta ja riittävyyttä sekä palvelujen ja muiden toimenpiteiden tarpeen ja mää-rän arviointia ja ennakointia. Neuvotteluissa hyödynnetään edellä mainittuja 29 ja 30 §:n mukaisia selvityksiä. Neuvotteluissa sosiaali- ja terveysministeriö ja valtiovarainministeriö voivat tarvittaessa antaa hyvinvointialueelle järjestämistä koskevia toimenpidesuosituksia.

Sote-järjestämislain 31 §:n mukaan sosiaali- ja terveysministeriö laatii vuosittain valtakunnallisen selvityksen, jossa arvioidaan sosiaali- ja terveydenhuollon yhdenvertaista toteutumista ja rahoituksen tason riittävyttä. Selvityksen tulee sisältää ehdotus tarvittavista toimenpiteistä muun muassa valtakunnallista ohjausta varten.

Sosiaali- ja terveydenhuollon neuvottelukunnan tehtävänä on muun muassa käsitellä hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita sekä muita sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistarpeita.

Sosiaali- ja terveysministeriön tarkoituksena on käydä hyvinvointialueiden kanssa myös epävirallista vuoropuhelua, joka mahdollistaa aikaisempaa nopeamman puuttumisen mahdollisiin epäkohtiin. Tämä työ kytkeytyy vahvasti sosiaali- ja terveydenhuollon neuvottelukunnan toimintaan.

Edellä kerrotulla perusteella sosiaali- ja terveysministeriö katsoo, että sote-järjestämislain seuranta ja valvontaa koskeva sääntely luo hyvät edellytykset uudistuksen vaikutusten seurannalle ja se tuo näkyväksi sekä julkiseen keskusteluun mahdolliset lainsäädännön muutostarpeet.

### ***Vammaispalveluiden seurantatieto***

Vammaispalveluiden asiakkaista kerätään tietoa THL:n sosiaalitoimen toimintatilastossa ja hoitoilmoitusrekisterissä, jotka korvautuvat lähivuosina sosiaalihuollon rekisterillä, joka pohjautuu sosiaalihuollon Kanta-järjestelmän tietoihin.

THL on toteuttanut vuonna 2022 kuntakyselyn vammaispalveluiden tilanteesta ennen sekä palvelujen järjestämistä että sisältöä koskevan lainsäädännön uudistamista. Selvitys on taustatietona THL:n jatkossa toteuttamalle uuden vammaispalvelulain toimeenpanon seurannalle.

THL kerää vuodesta 2023 alkaen sosiaalihuollon keskeiset asiakas- ja palvelutiedot uuteen sosiaalihuollon seurantarekisteriin. Viranomaiset voivat hyödyntää sosiaalihuollon seurantarekisteriä sosiaalipalveluiden arvioinnissa, ohjauksessa ja valvonnassa. Hyvinvointialueet voivat käyttää seurantarekisteriä tietojohdamsensa tukena.

Rakenteisten tietojen kirjaaminen ja arkistointi tulee pakolliseksi siirtymäaikana 1.9.2024–1.9.2026. Siirtymäaikana kerätään rinnakkaista tietoa erikseen. Rakenteisen arkistoinnin myötä esimerkiksi palveluprosessien eroja tai palvelutarpeiden vaikutusta palveluiden toteuttamiseen on mahdollista tarkastella.

Sosiaalihuollon rekisteriuudistusta valmistellaan sosiaali- ja terveysministeriön Toivo-ohjelman (STM029:000/2020) Valtava-hankkeessa. Toivo-ohjelmassa suunnitellaan ja toteutetaan tiedolla johtamista. Tiedolla johtaminen tukee sote-uudistuksen ja vammaispalvelulainsäädännön keskeisten tavoitteiden toteutumista.

### ***Vammaisyleissopimuksen kansallinen toimeenpano***

Koska YK:n vammaisopimuksen ja uuden vammaispalvelulainsäädännön keskeiset tavoitteet ovat yhdenmukaiset, uuden lain toimeenpanoa ja seuranta tukee myös Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan (VANE) laatima asetukseen perustuva Vammaisopimuksen kansallinen toimintaohjelma. Toimintaohjelmassa määritellään yleissopimuksen täytäntöönpanon edistämisen keskeiset kansalliset tavoitteet, niitä edistävät keinot sekä tarvittava seuranta. Toimintaohjelma on hallituksen toimintaohjelma, jonka toteutukseen ja tavoitteisiin eri ministeriöt sitoutuvat. Toimintaohjelmatyötä koordinoi vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta, jossa on vammaisjärjestöjen nimeämänä 6 vammaisjärjestöjen edustajaa.

Sosiaali- ja terveysministeriö on yhdessä THL:n ja Ihmisoikeuskeskuksen kanssa suunnittelemassa selvitystä vammaisen henkilön oikeuksien toteutumisesta. Selvitys vahvistaisi tietopohjaa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta vammaisyleissopimuksen toimeenpanon, edistämisen ja seurannan tueksi. Samalla selvitys tukisi uuden lainsäädännön toimeenpanon seurantaa sekä seuraavalla hallituskaudella valmisteltavan uuden vammaisyleissopimuksen kansallisen toimintaohjelman laatimista.